

INGEZONDEN

(Buiten verantwoordelijkheid van de Redactie; ter bespoediging van plaatsing behoudt de Redactie zich het recht voor, de stukken te bekorten)

GRONDPROBLEMEN VAN DE MEDISCHE PSYCHOSOMATIEK

In een soort trilogie geeft Prof. PRICK (1962) zijn visie op de grondproblemen van de medische psychosomatiek. Het is niet duidelijk, met welk recht de schrijver DESCARTES, de zondebok van de fenomenologen, in staat van beschuldiging stelt. De dualiteit in kwestie, lichaam-ziel, is immers, zoals Prof. PRICK zelf opmerkt, al door PLATO gesteld o.a., evenals in vele godsdiensten met name de joodse en christelijke. Als men van het fenomenale beleven uitgaat, „ontmoet” men zowel dualisme als monisme, in de mystiek zelfs een kosmisch monisme; maar ook wel eens een pluralisme, zoals in „Es leben zwei Seelen in meiner Brust” enz.

DESCARTES staat te boek als een rationalist en wegbereider van de moderne wetenschap. Prof. PRICK nu, beschouwt een emotie als een ontredde, als een kleine of grote stoornis, als een „desorganisatie van onze rationeel ontworpen verhouding tot de wereld”. Hier komt een subjectieve rationalistisch-waarderende houding van de schrijver tevoorschijn, zij het weer een ander soort rationalisme dan dat van DESCARTES.

Volgens Prof. PRICK geeft „de doelmatig gerationaliseerde wereld” aanleiding tot „een motor lichaam, dat gericht is op krampachtige prestaties met maximaal rendement”. De schrijver ziet „door deze levensstijl een tegengesteld principe . . . in het leven geroepen” (luchtig, spelend bestaan), maar het wordt niet duidelijk of hij dit vereenzelvigt met „de natuurlijke verhoudingen” in dezelfde alinea. De waardering voor de ratio is in deze alinea weer minder groot dan in deel II.

„Men moet uitgaan van het inzicht, dat het menselijk gevoel is aangelegd om de regelende invloed van het verstand te ondergaan”, is een dogmatisch gesteld en tamelijk willekeurig postulaat, dat met een fenomenologische houding in de zin van de jongere HUSSERL tenminste door zijn gebrek aan „Epoche” niet verenigbaar is; of „om” teleologisch geduid moet worden, of zelfs moralistisch, blijft onzeker.

Dat emoties zinloos zijn, is een nieuw postulaat. De motivering: „ze verwijzen nergens naar en zijn derhalve intentionaliteitsloos” is logisch en kennis-theoretisch uitermate zwak: gelijkstelling van „zinloos” en „intentionaliteitsloos” is geweldpleging aan het gangbare taalgebruik.

Duidelijke modellen kunnen niet geheel gemist worden in de wetenschap. De gevoelslagen van de waardefilosoof SCHELER zijn een dergelijk bruikbaar model. Maar bruikbaarheid is nog geen waarheid, tenminste geen wetenschappelijke.

Prof. PRICK stelt, dat somatische en psychische aspecten wel te onderscheiden zijn, maar niet te scheiden. Dit is een belangrijke opmerking. Maar het hier uitgedrukte principe is niet leidend voor schrijvers betoog, behalve in zijn klinische les. In de eerste twee delen worden willekeurige dualismen als contraire tegenstellingen tegenover elkaar geplaatst: holisme en orgaan-pathologie; mechanisme of bezielde zijn; stoffelijken geestelijk. Alternatieve opvattingen komen niet ter sprake. Ook in zijn begrippen als „bezielde lichaam” en „integrale verbondenheid van ziel en lichaam” houdt de schrijver de door hem gewraakte psychofysische dualiteit zelf vast. Dit zelfde treft mij in de factorenonderscheiding biologisch, psychologisch, en sociaal als ziekte-oorzaken: pas wanneer men het „organismische” als één structuur weet te stellen is een correlatie-onderzoek voldoende, zoals de schrijver stilzwij-

gend en pragmatisch in de klinische les veronderstelt. Te recht is derhalve door de redactie dit deel apart gezet.

In het theoretische deel lukt het niet, de eenmaal opgeroepen spoken te verslaan, zelfs komen er nieuwe bij: „het gevoelen” en „het verstand”, de „sympathicus en de parasympathicus”. Het grondprobleem wordt zo de psychofysische wisselwerking, causaliteit of functionele relatie. Bij een andere wijze van stellen is dit wellicht een schijnprobleem. Misschien ligt aan deze moeilijkheid een onvoldoend onderscheiden van empirische psyche en metafysische ziel ten grondslag.

De ernstige moeilijkheden waarmee de theoretische werkers op het gebied van de psychiatrie nog te kampen hebben, laten m.i. geen antropologische of existentiële relaxatie toe. Het is tenminste noodzakelijk op logische gronden, om expliciet, consequent en ook in de gebruikte begrippen, een bepaalde onderscheiding die men niet wenst, dan ook niet te maken. Anders vervalt men in een theorie met innerlijke tegenstrijdigheden, zelfs zonder dat deze op het eerste gezicht duidelijk zijn.

Literatuur: PRICK, J. J. G. (1962) *Ned. T. Geneesk.* 106, 2310, 2365, 2417.

Beverwijk, 3 december 1962

J. H. VAN MEURS

Het ingezonden stuk van collega VAN MEURS geeft mij aanleiding tot het leveren van het volgende commentaar.

Allereerst zij opgemerkt, dat het niet in mijn bedoeling ligt, DESCARTES in staat van beschuldiging te stellen. Dat ik DESCARTES méer centraal heb geplaatst dan andere denkers op het onderhavige gebied, berust enkel en alleen op het feit, dat de invloed van het cartesiaanse denken op de ontwikkeling van de geneeskunde veel groter is geweest dan die van zijn voorgangers, die zich in dezelfde problematiek verdiept hebben. Voorts komt het mij voor, dat — wanneer collega VAN MEURS spreekt over DESCARTES als de „zondebok” van de fenomenologen — zulks meer naar een beschuldiging riekt, dan wat ik aan de orde stelde. Uit de inhoud van mijn eerste deel der trilogie moge voorts blijken, dat ik DESCARTES de „eer” gegeven heb erop gewezen te hebben dat men — een bepaalde methode hanterend — tot de overtuiging kan geraken van fenomenaal dualisme.

Voorts de kwestie der emotie in verband met de desorganisatie van de rationeel ontworpen verhouding tot de wereld.

Als ik spreek over een rationeel ontworpen verhouding tot de wereld, waartoe ik om *didactische* redenen gedwongen word, ten einde een vergelijking met het pathisch verwikkeld zijn in de omstandigheden mogelijk te maken, lijkt het niet redelijk, daarin een stilzwijgend apelleren te veronderstellen op een onvermijdelijk dualisme. In het kader van het betoog als geheel kan iedereen begrijpen, dat in het rationele het emotionele vervat ligt, doch dat men *doelbewust* het rationele aspect van het integraal bestaan wenst te accentueren, ten einde aldus de onderhavige problematiek duidelijk te kunnen stellen, om zodoende deze voor minder ingewijden ook makkelijker begrijpbaar te maken. Op heuristische gronden is deze wijze van uiteenzetten niet alleen verantwoord, doch wellicht de enig juiste. Het gebruik maken van het heuristische principe is wetenschappelijk volkomen verantwoord.

Collega VAN MEURS oppert ook bezwaren tegen de mededeling, dat de doelmatig gerationaliseerde wereld aanleiding geeft tot een motor lichaam, dat gericht is op krampachtige prestaties met maximaal rendement. Ook hier centreert zich zijn bezwaar op het feit, dat ik begrippen bezig, die volgens collega VAN MEURS steun zouden verlenen aan de gewraakte dualiteit. Ik geef toe, dat het wetenschappelijk strakker zou geweest zijn, om van de motore bezielde lichamelijkeit te

spreken. Dat „gerationaliseerd” en „lichaam” naast en tegenover elkaar geplaatst zijn, is — zoals ik reeds zei — onvermijdelijk op didactische gronden.

Overigens vergeet de criticus naar mijn mening, dat ieder begrip (derhalve ook lichaam en ziel) een abstractie impliceert en dat men telkenmale dient rekening te houden met datgene, waaruit de abstractie (d.w.z. „het afzien van”) genomen is, in ons geval de totaliteit.

Hier ligt het foutieve gegeven, waarop de kritiek van collega VAN MEURS berust. In de werkelijkheid is het toch zo, dat de ziel het lichaam impliceert en omgekeerd het lichaam de ziel. Terecht zegt CARREL als medicus en wijsgeer „qui dit âme, dit corps”.

Vervolgens stelt collega VAN MEURS zich de vraag, wat precies met „luchtig spelend bestaan” bedoeld wordt in verband met de elders aan de orde gestelde „doelmatig gerationaliseerde wereld”. Ik meen, dat ook weer uit de opzet van het stuk blijkt, dat het luchtig spelend bestaan bedoeld wordt als uitdrukking voor een meer spontane, natuurlijke toestand, terwijl de doelmatig gerationaliseerde wereld, die op krampachtige prestaties met maximaal rendement gericht is, iets spastisch en te opzettelijks tot uitdrukking brengt, dat minder natuurlijk is. Dit blijkt overigens ook al uit het gebezigde adjectief „maximaal”, wat als regel téveel van het goede is, terwijl de juiste, evenwichtige toestand met het woord optimaal wordt aangeduid.

Bovendien zij er nog eens op gewezen, dat de gebezigde term „gerationaliseerd” niet *identiek* is aan het begrip ratio. In gerationaliseerd gaat een andere bedoeling schuil dan in ratio. Iets dat gerationaliseerd is, behoeft niet zonder meer redelijk of verstandig te zijn. Niet zelden is het tegenovergestelde het geval. Ik meen derhalve hiermee geen afbreuk gedaan te hebben aan de waardering van de ratio, zoals collega VAN MEURS suggereert.

Dan de kwestie die betrekking heeft op het menselijk gevoelen. De stelling, dat het menselijk gevoelen is aangelegd om de regelende invloed van het verstand te ondergaan, berust op een algemene ervaring. Zij vindt bovendien haar bevestiging vanuit de ontwikkelingspsychologie, benevens vanuit de klinische psychiatrie. Zo blijkt uit ontwikkelingspsychologische gegevens, dat in de fase, waarin van het kind zélf nog geen verstandelijke activiteit uitgaat, zijn gevoelens niet van binnen uit, maar van buiten uit worden bepaald.

Het blijkt, dat er dan nog geen sprake is van een *immanente* regelende invloed, die zich wél manifesteert, wanneer de verstandelijke aarleg op normale wijze tot ontplooiing geraakt. De hier aan de orde gestelde wetmatigheid blijkt niet alleen, wanneer men de ontwikkeling van het gezonde kind bestudeert, maar bovendien bij de analyses van de in geestelijke ontwikkeling achtergebleven, abnormale kinderen (zwakzinnigen). Voorts blijkt uit de kliniek, dat bij het verval van de persoonlijkheid met het hoofdaccent op de verstandelijke achteruitgang (dementie) tegelijkertijd het gevoelsaspect van het individuele bestaan zich op pathologische wijze gaat manifesteren.

Wat de opmerkingen met betrekking tot de emoties aangaat, zij het volgende gezegd. De emotie, als bepaalde manifestatie van het levend bestaan is — vergeleken bij het gevoelsmatig aspect — intentionaliteitsloos. Ik omschreef de emotie als een bepaalde wijze-van-zijn in de modus van een ontreddering der lichamelijke aspecten van het menselijk bestaan. Het emotionele levensgebeuren speelt zich derhalve volgens deze opvatting in de sfeer van het subjectieve af. De emotie ligt dicht bij de stemming dan bij het menselijk gevoelen en in dit licht bezien kan men de emotie meer beschouwen als een monoloog van het subject, dan als een dialectische verhouding van het subject tot het object, die intentionaliteit impliceert. In plaats van een emotie als zinloos te kwalificeren, had ik inderdaad beter kunnen zeggen „zinloos lijkt”. Voor mij blijft het echter waar, dat talrijke lichamelijke constituerende momenten van de emotie voor de buitenstaander zinloos vóorkomen, enerzijds met betrekking tot de emotieverwekkende situatie, anderzijds in relatie tot de waarde, die ze voor het subject hebben.

En dan nogmaals het bezwaar van de criticus, dat willekeurige dualismen als tegenstellingen tegenover elkaar worden geplaatst. Ik heb er reeds op gewezen, dat dit in de eerste plaats een noodzakelijk, maar tegelijkertijd een onvermijdbaar „kwaad” is, wil men een moeilijk vraagstuk, zoals van de psychosomatiek, toegang doen verkrijgen bij collegae, voor wie dit probleem geen alledaagse materie is.

Nogmaals wijs ik er op, dat men bij het analyseren van de psychosomatische eenheid van het bestaan, zich ten enenmale niet kan onttrekken aan het hanteren van *gedifferentieerde* begrippen, welke steeds abstracties zijn. Het komt mij voor, dat men aldus handelend in generlei opzicht de essentie van het betoog aantast.

Het bezwaar van collega VAN MEURS dat men als antropologisch psychosomaticus toch termen naast en tegenover elkaar bezigt, die een steun zouden vormen voor een onontkoombaarheid aan het dualisme, berust naar mijn mening op een misverstand. De gebezigde termen beogen in werkelijkheid niets minder en niets meer, dan het „en relief” brengen van verscheiden en te onderscheiden aspecten van het menselijk bestaan, die in *werkelijkheid* onscheidbaar zijn.

En om te eindigen bij „het niet kunnen verslaan van de eenmaal opgeroepen spoken en zelfs, het eraan toevoegen van nieuwe zoals het verstand, het gevoelen, enz.”, wijs ik er nogmaals op dat in het concrete bestaan van de gezonde mens het gevoelsmatige in het verstandelijke is opgenomen en het verstandelijke het gevoelsmatige doortrekt. Maar dit mag toch geen reden zijn om niet meer over het verstand als abstractum te mogen spreken, met het reeds eerder gemaakte voorbehoud.

Ik hoop, dat dit commentaar, dat ik als definitief beschouw, bij collega VAN MEURS enige opheldering betreffende mijn vroeger betoog zal geven.

Nijmegen, 17 december 1962

J. J. G. PRICK